

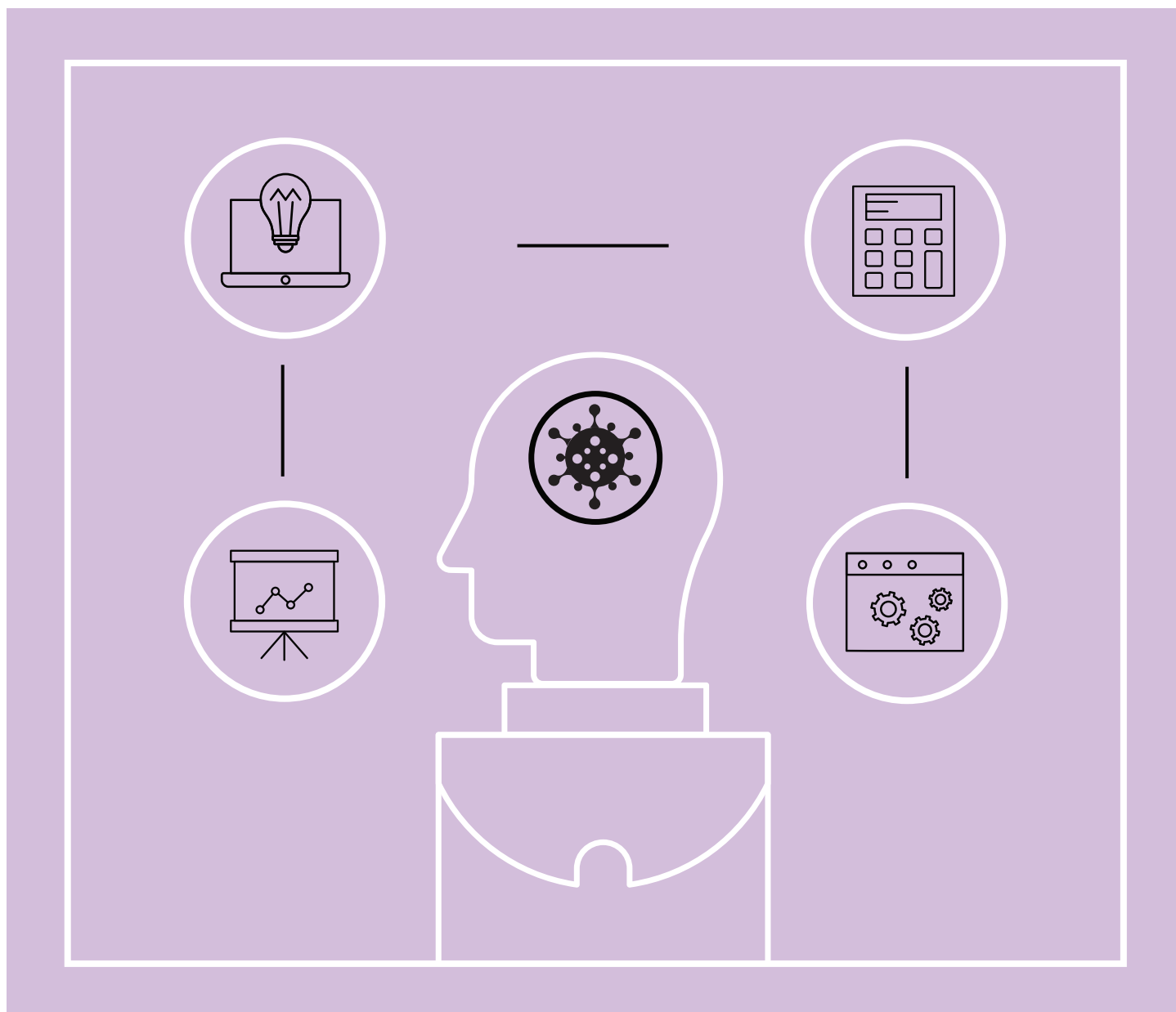

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

Άγγελος Ευστράτογλου,
Οικονομολόγος της Εργασίας

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

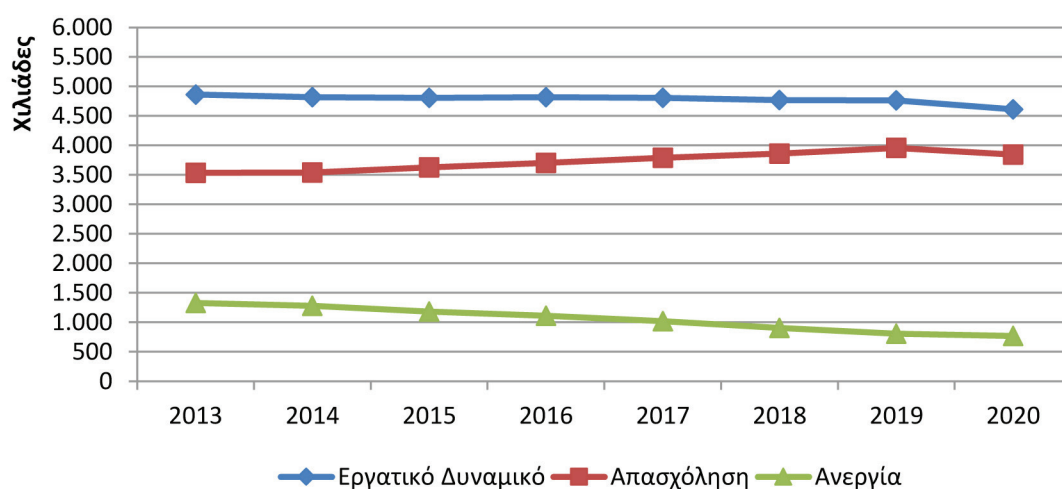
Άγγελος Ευστράτογλου,
Οικονομολόγος της Εργασίας

Φεβρουάριος 2021

Μία από τις σημαντικότερες εξελίξεις της τελευταίας χρονικής περιόδου αφορά στην απασχόληση. Η πανδημία από τη μία και οι επιλογές της κυβέρνησης της ΝΔ από την άλλη έχουν δημιουργήσει ιδιαίτερα αρνητικές συνθήκες στο πεδίο της απασχόλησης και στο επίπεδο διαβίωσης ενός σημαντικού τμήματος του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας. Από το 2013 και μετά, έτος στο οποίο η απασχόληση έφθασε στο κατώτερό της σημείο (3.535.005 άτομα) και η ανεργία στο ανώτερο (1.327.885 άτομα), ξεκίνησε μια περιορισμένη αλλά σταθερή αύξηση της απασχόλησης, συνοδευόμενη από μια ταυτόχρονη μείωση ανεργίας (διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1. Διαχρονική εξέλιξη εργατικού δυναμικού, απασχόλησης και ανεργίας 2013-2020

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Από το 2015 και μετά, η αύξηση αυτή της απασχόλησης έγινε πιο αισθητή όπως αντίστοιχα και η παράλληλη μείωση της ανεργίας. Η μείωση της ανεργίας οφειλόταν αφ' ενός μεν στην επίδραση των ασκούμενων πολιτικών και ειδικότερα αυτών της περιόδου 2015-2019 αφ' ετέρου δε σε εξελίξεις στο εργατικό δυναμικό, καθώς στην περίοδο 2013-2019 οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 522.838 άτομα ενώ οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν κατά 421.419 άτομα. Η μείωση δηλαδή της ανεργίας κατά ένα μέρος οφειλόταν και στην απομάκρυνση των ανέργων από το εργατικό δυναμικό, είτε λόγω ηλικίας (συνταξιοδότηση) είτε λόγω αδυναμίας εξεύρεσης θέσης εργασίας.

Ως αποτέλεσμα, το εργατικό δυναμικό της χώρας μειώθηκε ακόμη περισσότερο (διάγραμμα 1), αναδεικνύοντας ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας.

Η ανοδική τάση της απασχόλησης ανακόπηκε την περίοδο 2019-2020, γεγονός που οφείλεται τόσο στη γενικότερη οικονομική πολιτική της παρούσας κυβέρνησης, και την απουσία μιας πολιτικής πραγματικής προστασίας και ενίσχυσης της απασχόλησης, όσο και στις επιπτώσεις της πανδημίας. Η μείωση της απασχόλησης ανήλθε στο 2,8% με απώλειες 112.390 θέσεων εργασίας. Παραπάνω δηλαδή από το ένα τέταρτο (26,7%) των θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν στην περίοδο 2013-2019 χάθηκαν σε μία μόλις χρονιά. Η μείωση αυτή φαίνεται κατά κύριο λόγο να αφορά στους προσωρινά απασχολούμενους, οι οποίοι μειώθηκαν κατά 27,6% με απώλειες 99.188 θέσεων εργασίας, με την άλλη μορφή της ευέλικτης απασχόλησης (μερική) να εμφανίζει περιορισμένη μείωση κατά 1,9% με απώλειες 6.764 θέσεων εργασίας. Το 2020, 614.977 άτομα απασχολούνταν στις δύο αυτές μορφές απασχόλησης, καλύπτοντας το 16,7% της συνολικής απασχόλησης της χώρας. Εάν σε αυτούς προστεθούν και οι εκ περιτροπής απασχολούμενοι, τότε η παρουσία των ευέλικτων μορφών απασχόλησης γίνεται εντονότερη.

¹ Σε περιόδους κρίσης εκτός από τους βασικούς παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση του ύψους του εργατικού δυναμικού, δύο ακόμη φαινόμενα καθορίζουν την εξέλιξή του. Ο πρώτος αφορά στο φαινόμενο του απογοητευμένου ανέργου που υποδηλώνει τον αριθμό των ανέργων που απογοητευμένοι από τις μάταιες προσπάθειες εξασφάλισης μια θέσης εργασίας σταματούν να αναζητούν εργασία και αποχωρούν από το εργατικό δυναμικό, διαμορφώνοντας μια τάση μείωσής του. Ο δεύτερος αφορά στο φαινόμενο του επιπρόσθετου εργαζόμενου και υποδηλώνει τον αριθμό των ατόμων που στο παρελθόν δεν εργάζονταν αλλά η μείωση του οικογενειακού εισοδήματος, που οφείλεται στην κρίση, τους οδηγεί στην αναζήτηση εργασίας, διαμορφώνοντας μια τάση αύξησης του εργατικού δυναμικού. Όποιο από τα δύο αυτά φαινόμενα επικρατήσει, διαμορφώνει και την εξέλιξη του εργατικού δυναμικού.

² Το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό ή άλλως ο δείκτης συμμετοχής στη χώρα μας είναι από τους χαμηλότερους ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε. Το 2019 ο δείκτης για τις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών) ανερχόταν στο 68,4, τρίτος χαμηλότερος μετά από αυτούς της Ιταλίας (65,7) και της Κροατίας (66,5), με το μέσο δείκτη για τις 27 χώρες της Ε.Ε να διαμορφώνεται στο 74,0. Στους άνδρες ο δείκτης διαμορφώθηκε στο 76,7 έναντι του 79,4 των 27 χωρών και στις γυναίκες στο 60,4 έναντι του 67,9.

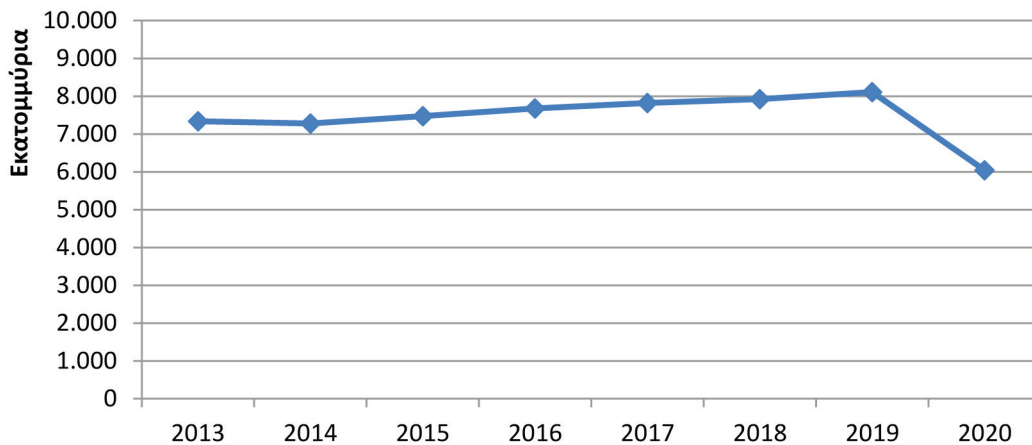
³ Η περαιτέρω ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας αναδεικνύεται και μέσα από τα δεδομένα του συστήματος ΕΡΓΑΝΗ, όπου το 2020 από το σύνολο των προσλήψεων (1.986.442), ποσοστό 51,5% (1.023.018) αφορούσαν σε θέσεις πλήρους απασχόλησης, το 40,1% (796.342) σε θέσεις μερικής απασχόλησης και το 8,4% (167.311) σε θέσεις εκ περιτροπής απασχόλησης.

Στην ίδια περίοδο (2019-2020) καταγράφεται -παράλληλα με τη μείωση της απασχόλησης- και μείωση και της ανεργίας. Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι η μείωση της ανεργίας αυτής της περιόδου είναι πλασματική και οφείλεται στις διαδικασίες καταγραφής από την ΕΛΣΤΑΤ ενός τμήματος των ανέργων στα άτομα εκτός εργατικού δυναμικού⁴, με αποτέλεσμα η πραγματική ανεργία να είναι σημαντικά υψηλότερη.

Ωστόσο η εκτίμηση της απασχόλησης σε αριθμούς απασχολούμενων δεν αναδεικνύει τις πραγματικές απώλειες που έχουν επέλθει την περίοδο αυτή. Μια πιο ουσιαστική εκτίμηση παρέχεται μέσα από τις ώρες απασχόλησης (διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2. Διακυμάνσεις ετησίων ωρών απασχόλησης 2013-2020

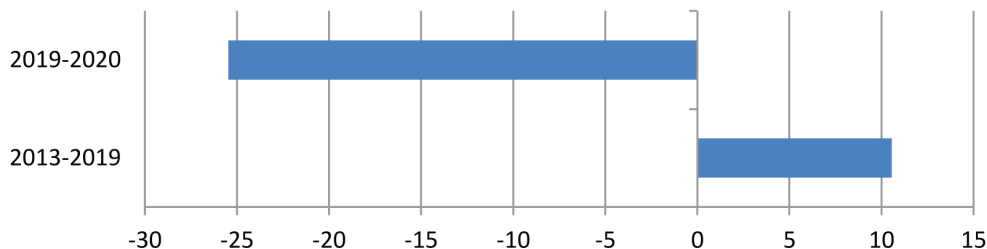
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Από το 2014 και μετά σημειώθηκε μία σταθερά ανοδική τάση στις ώρες απασχόλησης, η οποία ανακόπηκε βίαια το 2019. Αθροιστικά, οι ώρες απασχόλησης στην περίοδο 2013-2019 αυξήθηκαν κατά 10,6% και την περίοδο 2019-2020 μειώθηκαν κατά 25,5% (διάγραμμα 3). Μέσα σε μία χρονιά χάθηκε δηλαδή παραπάνω από το ένα τέταρτο των συνολικών ωρών απασχόλησης στην ελληνική οικονομία, γεγονός που αναδεικνύει τις τεράστιες απώλειες της συμμετοχής του παράγοντα της εργασίας στην παραγωγική διαδικασία. Η μείωση αυτή έχει σημαντικές επιδράσεις τόσο στο επίπεδο της ανεργίας όσο και σε αυτό του διαθέσιμου οικογενειακού εισοδήματος.

Το γεγονός αυτό έχει επισημανθεί από πληθώρα φορέων, όπως το ΙΝΕ της ΓΣΕΕ αλλά και άλλους οργανισμούς και επιστήμονες.

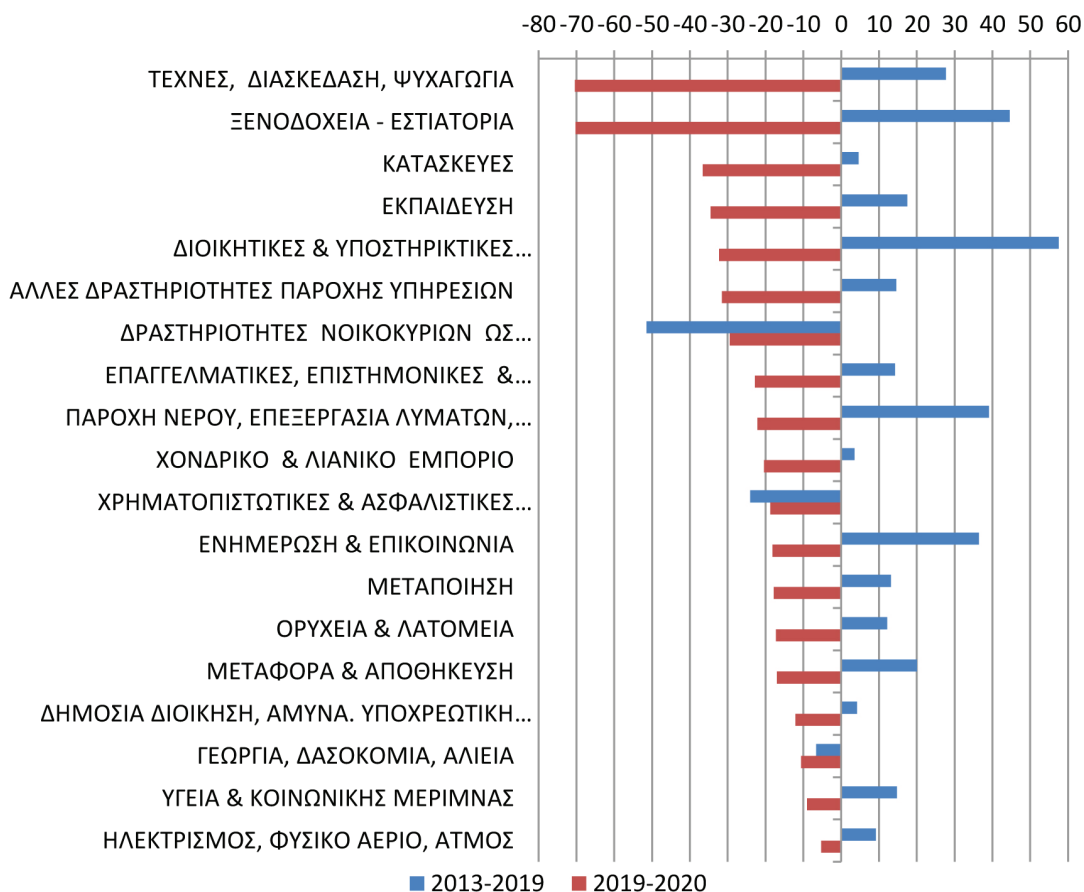
Διάγραμμα 3. Ποσοστιαία μεταβολή ετήσιων ωρών απασχόλησης 2013-2020

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Οι τεράστιες αυτές απώλειες των ωρών απασχόλησης κατανεμήθηκαν με άνισο τρόπο ανάμεσα στις οικονομικές δραστηριότητες, με τους κλάδους των τεχνών, διασκέδασης και ψυχαγωγίας και των ξενοδοχείων-εστιατορίων να εμφανίζουν απώλειες της τάξεως του 70,0% (διάγραμμα 4) και τους απασχολούμενους στους κλάδους αυτούς να εγκλωβίζονται σε εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούν οι σχετικές εξελίξεις στον κλάδο της εκπαίδευσης με απώλειες που αντιστοιχούν στο 34,5% των ωρών απασχόλησης.

Διάγραμμα 4. Ποσοστιαία μεταβολή ετήσιων ωρών απασχόλησης κατά κλάδο 2013-2020

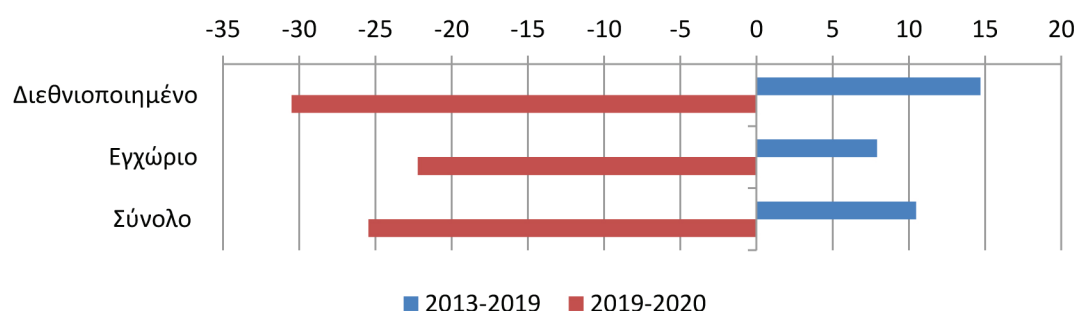
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στον αντίποδα, περιορισμένες απώλειες εμφάνισαν οι κλάδοι των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών (1,6%) και του ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου (5,3%), ενώ εξαιρετική εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ακόμη και ο κλάδος της υγείας, με τον τόσο σημαίνοντα ρόλο του στην περίοδο της πανδημίας, εμφάνισε απώλειες ωρών απασχόλησης κατά 9,0%. Οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα, οι τράπεζες και ασφάλειες και τα νοικοκυριά ως εργοδότες συνιστούν τους μοναδικούς κλάδους που εμφάνισαν μείωση των ωρών απασχόλησής τους και στην περίοδο 2013-2019, ενώ όλοι οι άλλοι κλάδοι εμφάνισαν αύξηση, με υψηλότερες αυτές των διοικητικών και υποστηρικτικών υπηρεσιών (57,5%), των ξενοδοχείων-εστιατορίων (44,6%), της ύδρευσης και διαχείρισης λυμάτων (39,1%) και της ενημέρωσης και επικοινωνίας (36,4%). Οι χαμηλότερες αυξήσεις σημειώθηκαν στο εμπόριο (3,5%), στη δημόσια διοίκηση (4,2%) και στις κατασκευές (4,6%). Οι κλάδοι των τεχνών, διασκέδασης και ψυχαγωγίας, των ξενοδοχείων και εστιατορίων και των διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων υπήρξαν ιδιαίτερα ευαίσθητοι στη γενικότερη οικονομική συγκυρία με υψηλούς ρυθμούς αύξησης των ωρών απασχόλησής τους κατά την πρώτη περίοδο και υψηλούς ρυθμούς μείωσης στη δεύτερη.

Άνισα κατανομημένες υπήρξαν και οι εξελίξεις στις ώρες απασχόλησης ανάμεσα στο εγχώριο (και μη ανταγωνιστικό) και στο διεθνοποιημένο (και ανταγωνιστικό) τμήμα της οικονομίας⁵ (διάγραμμα 5).

Διάγραμμα 5. Ρυθμός μεταβολής ετήσιων ωρών απασχόλησης στο εγχώριο και διεθνοποιημένο τμήμα της ελληνικής οικονομίας 2013-2020

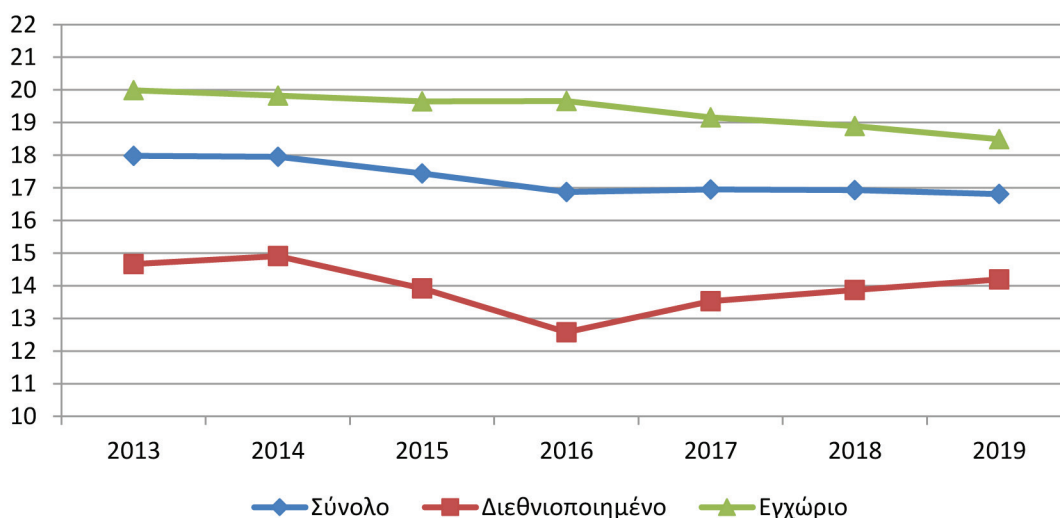
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

⁵ Η διάκριση των δύο τμημάτων έγινε σε επίπεδο διψήφιων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας ώστε να είναι εγγύτερη στην πραγματικότητα με κριτήριο τις εξαγωγές των κλάδων και ειδικότερα το ύψος των εξαγωγών, το ρυθμό αύξησής τους την περίοδο 2008-2016 και τη σχέση τους με το σύνολο της παραγωγής του κάθε κλάδου (βλέπε αναλυτικά στο Efstratoglou, 2020). Το αποτέλεσμα της ταξινόμησης παρουσιάζεται στον πίνακα Π.1 του παραρτήματος.

Το διεθνοποιημένο τμήμα, που το 2013 συμμετείχε με το 37,7% των συνολικών ωρών απασχόλησης, αποδείχθηκε πιο ευαίσθητο στην οικονομική συγκυρία, συγκριτικά πάντα με το εγχώριο τμήμα, εμφανίζοντας υψηλότερο ρυθμό αύξησης των ωρών απασχόλησης (14,7%) έναντι (7,9%) του εγχώριου τμήματος την περίοδο της ελαφριάς ανάκαμψης της οικονομίας και αύξησης της συνολικής απασχόλησης (2013-2019) αλλά και υψηλότερο ρυθμό μείωσης (30,5%) έναντι (22,2%) του εγχώριου στην περίοδο ύφεσης της οικονομίας και μείωσης της συνολικής απασχόλησης (2019-2020). Αξίζει να σημειωθεί ότι το διεθνοποιημένο τμήμα της οικονομίας παρουσιάζει παραγωγικότητα της εργασίας χαμηλότερη από αυτήν του εγχώριου τμήματος (διάγραμμα 6), λόγω κυρίως της ύπαρξης σε αυτό μεγάλων σε απασχόληση παραδοσιακών κλάδων ιδιαίτερα χαμηλής παραγωγικότητας, όπως η φυτική και ζωική παραγωγή, η επεξεργασία τροφίμων, η κλωστοϋφαντουργία, η κατασκευή επίπλων⁶ (πίνακας παραρτήματος Π.2), αλλά και κλάδων με υψηλά μερίδια ευέλικτων μορφών απασχόλησης⁷. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει με σαφήνεια τα σημαντικά προβλήματα ανταγωνιστικότητας και τις δυσχέρειες βελτίωσης της θέσης της ελληνικής οικονομίας στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον.

Διάγραμμα 6. Παραγωγικότητα της εργασίας στο εγχώριο και διεθνοποιημένο τμήμα της ελληνικής οικονομίας 2013-2019 (ευρώ ανά ώρα απασχόλησης)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

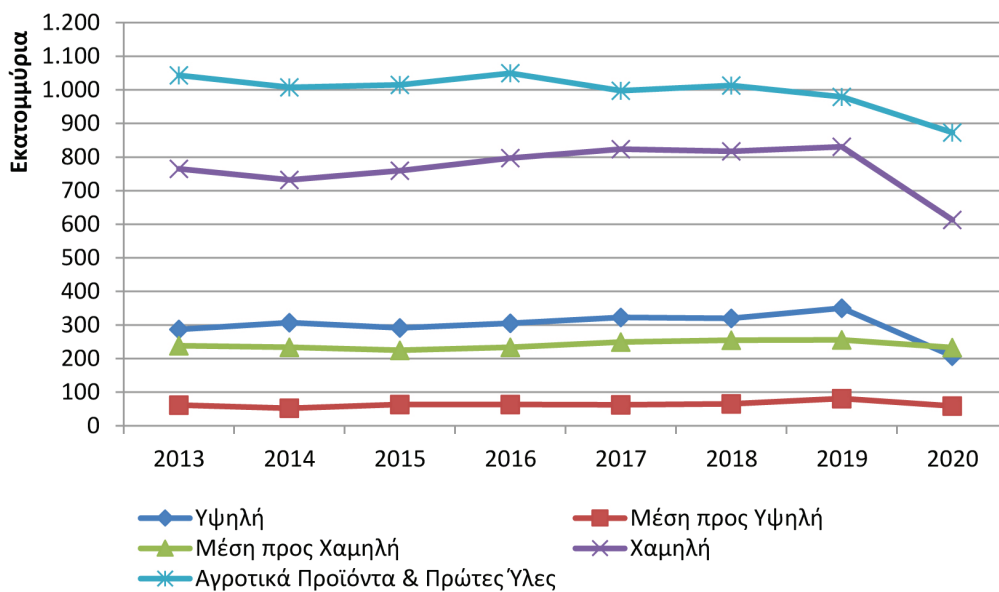
⁶ Για τα χαρακτηριστικά και τις επιδόσεις των παραδοσιακών κλάδων της ελληνικής οικονομίας βλέπε, μεταξύ άλλων, στα Ευστράτογλου και Κρητικίδης (2019) και Κουτρούλης, κ.ά. (2018).

⁷ Έχει επισημανθεί (Ευστράτογλου 2015) ότι οι κλάδοι που εμφανίζουν υψηλά μερίδια ευέλικτων μορφών απασχόλησης (μερική και προσωρινή) εμφανίζουν και χαμηλή παραγωγικότητα, τόσο σε στατικό όσο και σε δυναμικό επίπεδο.

Άνισα κατανεμημένες υπήρξαν επίσης οι εξελίξεις των ωρών απασχόλησης στους κλάδους ως προς την τεχνολογική τους εξειδίκευση (διάγραμμα 7). Παραδοσιακά ο κύριος όγκος των ωρών απασχόλησης συγκεντρωνόταν στους κλάδους των αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών και στους κλάδους χαμηλής παραγωγικότητας, γεγονός που συνεχίστηκε και στην περίοδο ανάλυσης, με τους πρώτους να καλύπτουν το 2013 το 43,6% και τους δεύτερους το 31,9%, με τους κλάδους υψηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης⁸ να καταλαμβάνουν το 12,0%, τους κλάδους μέσης προς υψηλή το 2,6% και τους κλάδους μέσης προς χαμηλή το 10,0% το ίδιο έτος. Γίνεται άμεσα φανερό η περιορισμένη θέση που κατέχουν οι κλάδοι υψηλής και μέσης προς υψηλή τεχνολογικής εξειδίκευσης.

Διάγραμμα 7. Ετήσιες ώρες απασχόλησης στους κλάδους ως προς την τεχνολογική τους εξειδίκευση 2013-2020

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Παρά το γεγονός ότι ο κύριος όγκος των ωρών απασχόλησης εξακολουθεί να συγκεντρώνεται στους κλάδους των αγροτικών προϊόντων και της χαμηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης, τα μερίδιά τους διαφοροποιήθηκαν στα έτη 2019 και 2020, λόγω των διαφορετικών ρυθμών μεταβολής των ωρών απασχόλησης σε αυτές τις περιόδους (διάγραμμα 8). Από το σύνολο των κλάδων, οι πιο σημαντικές

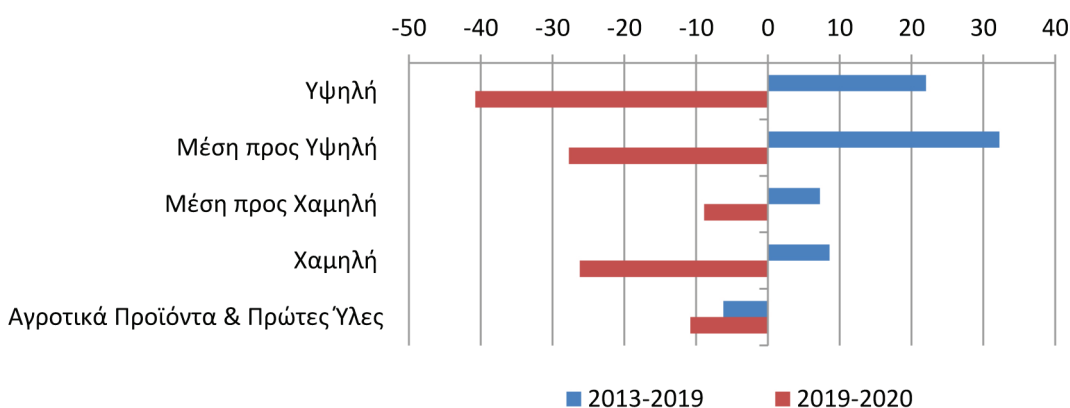
⁸ Επισημαίνεται ότι η ταξινόμηση των κλάδων ως προς την τεχνολογική τους εξειδίκευση αφορά στους κλάδους του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα της οικονομίας και δεν περιλαμβάνει τους κλάδους των υπηρεσιών, με εξαίρεση αυτούς που στις σύγχρονες ταξινομήσεις (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, 2018) εντάσσονται στους κλάδους υψηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης (βλέπε πίνακα Π.3 του παραρτήματος). Οι ταξινομήσεις των κλάδων των υπηρεσιών γίνονται με βάση την ένταση γνώσης, που συνήθως εκτιμάται μέσα από το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που απασχολούνται στον κάθε κλάδο.

διαφοροποιήσεις αφορούσαν στους κλάδους υψηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης, το μερίδιο των οποίων διαμορφώθηκε στο 14,0% το 2019 για να περιορισθεί στο 10,5% το 2020 και στους κλάδους των αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών, το μερίδιο των οποίων διαμορφώθηκε στο 39,2% το 2019 για να ανέλθει στο 44,0% το 2020. Κάτι λιγότερο από τις μισές ώρες απασχόλησης του συνόλου της οικονομίας συγκεντρώνονται στους κλάδους των αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών, με ό,τι επιπτώσεις αυτό επιφέρει για το χαρακτήρα και τις προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Οι κλάδοι υψηλής και μέσης προς υψηλή τεχνολογικής εξειδίκευσης αναδείχτηκαν πιο ευαίσθητοι στην οικονομική συγκυρία, εμφανίζοντας υψηλότερους ρυθμούς αύξησης στην περίοδο ελαφριάς ανάκαμψης της οικονομίας και αύξησης της συνολικής απασχόλησης (2013-2019) και υψηλότερους ρυθμούς μείωσης την περίοδο της νέας διακυβέρνησης και της πανδημίας⁹.

Διάγραμμα 8. Ρυθμός μεταβολής ετήσιων ωρών απασχόλησης στους κλάδους ως προς την τεχνολογική τους εξειδίκευση 2013-2020

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

⁹ Από τους κλάδους υψηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης μόνο αυτός της παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων κατάφερε να επιδείξει μια σχετική ανθεκτικότητα, περιορίζοντας τις ώρες απασχόλησής του στο 4,3% με τους υπόλοιπους κλάδους να εμφανίζουν υψηλούς ρυθμούς μείωσης.

Οι κλάδοι μέσης προς χαμηλή τεχνολογική εξειδίκευση επηρεάστηκαν σε μικρότερο βαθμό από την οικονομική συγκυρία, ενώ οι κλάδοι χαμηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης εμφάνισαν σημαντικές δυσχέρειες για να αναπτυχθούν δυναμικά την περίοδο ανάκαμψης της οικονομίας και αναδείχτηκαν ευάλωτοι στην περίοδο 2019-2020. Τέλος οι κλάδοι των αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών συνέχισαν τη διαχρονική μείωσή τους, γεγονός που οφείλεται εν μέρει στην ηλικιακή τους διάρθρωση και στους σχετικά υψηλούς ρυθμούς αποχώρησης λόγω συνταξιοδότησης και εν μέρει στην κοινή αγροτική πολιτική της ΕΕ.

Με βάση τα παραπάνω μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι εξελίξεις στην απασχόληση την περίοδο της νέας διακυβέρνησης και της πανδημίας θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν εξαιρετικά ανησυχητικές, τόσο στο πεδίο της οικονομίας όσο και σε αυτό της διαβίωσης ενός σημαντικού τμήματος του πληθυσμού. Οι δύο διακριτές περιόδους στις εξελίξεις της απασχόλησης, με την πρώτη (2013-2019) να συνδέεται με μια αργή αλλά σταθερή αύξηση και τη δεύτερη (2019-2020) με μια σημαντική μείωση, σηματοδοτούν και διαφορετικές εξελίξεις στο σύνολο της οικονομίας, ως αποτέλεσμα κυρίως των διαφορετικών επιλογών στην οικονομική και αναπτυξιακή πολιτική. Η περίοδος 2013-2019 περιλαμβάνει μια αρχική διετία 2013-2014 αρνητικών εξελίξεων, ως αποτέλεσμα της αναπτυξιακής πολιτικής της περιόδου εκείνης και μια περίοδο 2015-2019, οι πολιτικές της οποίας ανέκοψαν τις αρνητικές εξελίξεις και διαμόρφωσαν τις συνθήκες για την ανάκαμψη της οικονομίας και την περαιτέρω ενίσχυση της απασχόλησης. Παρά το γεγονός ότι η αύξηση της απασχόλησης της περιόδου 2015-2019 δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί, ποσοτικά και ποιοτικά, απόλυτα ικανοποιητική με βάση τις ανάγκες της οικονομίας και της κοινωνίας, καθώς ούτε ο ρυθμός της ούτε τα χαρακτηριστικά των θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν ήταν τέτοια ώστε να συμβάλλουν στην απαραίτητη διαφοροποίηση του παραγωγικού υποδείγματος της χώρας (Ευστράτογλου, 2018), η αξιολόγησή τους θα πρέπει να λάβει υπόψη ότι έλαβαν χώρα σε ένα περιβάλλον μνημονιακών υποχρεώσεων και μεγάλης δημοσιονομικής στενότητας, γεγονός που δεν ισχύει για την περίοδο 2019-2020.

Η μεγάλη μείωση των ωρών απασχόλησης της περιόδου 2019-2020, που επεκτάθηκε σε όλο το φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων, αναδεικνύει, έστω και με έμμεσο τρόπο, την απουσία μιας πολιτικής προστασίας εκείνων τουλάχιστον των κλάδων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν τόσο στην ταχύτερη ανάκαμψη της οικονομίας όσο και στην αλλαγή του παραγωγικού υποδείγματος (κλάδοι υψηλής και μέσης προς υψηλή τεχνολογικής εξειδίκευσης και υψηλής έντασης δεξιοτήτων), που αποτελεί το ζητούμενο της πολιτικής των τελευταίων τουλάχιστον ετών (INE 2020β, Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης 2018). Ταυτοχρόνως καθώς η μείωση των ωρών απασχόλησης συνοδεύεται και από μείωση των εισοδημάτων από μισθούς και την εργασία γενικότερα, η μείωση του διαθέσιμου οικογενειακού εισοδήματος θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη, γεγονός που σε μια περίοδο εξαιρετικά περιορισμένων επενδύσεων αναμένεται να επηρεάσει αρνητικά τις προσπάθειες μεγέθυνσης της οικονομίας (INE, 2020α), εγκλωβίζοντάς την σε ένα νέο φαύλο κύκλο.

Βιβλιογραφία

- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (2018). Η δημογραφία των επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας στην Ελλάδα. Σύσταση και διαγραφή επιχειρήσεων την περίοδο 2011-2016.
- Ευστράτογλου, Α. (2021). Τεχνολογική εξειδίκευση και ανθρώπινο δυναμικό στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας. ΙΝΕ / ΓΣΕΕ, Κείμενα Παρέμβασης (υπό δημοσίευση).
- Ευστράτογλου, Α. (2018). Πρόσφατες εξελίξεις στην απασχόληση και παραγωγικό υπόδειγμα της ελληνικής οικονομίας. ΙΝΕ / ΓΣΕΕ, Κείμενα Παρέμβασης Νο. 2, Ιούλιος 2018.
- Ευστράτογλου, Α. (2015). Οικονομική κρίση, ευέλικτες μορφές απασχόλησης και παραγωγικότητα στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Μελέτες (Studies) / 36.
- Ευστράτογλου, Α, Κρητικίδης, Γ. (2019). Ανθρώπινο Δυναμικό στην Ελληνική Βιομηχανία την περίοδο της κρίσης (2008-2018). ΙΝΕ / ΓΣΕΕ.
- ΙΝΕ. (2020α). Προοπτικές και προβλέψεις για την ελληνική οικονομία και εναλλακτικά σενάρια πολιτικής. Ειδικό δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων, Δεκέμβριος 2020.
- ΙΝΕ. (2020β). Η μετάβαση της ελληνικής οικονομίας σε ένα νέο υπόδειγμα ανάπτυξης. Μια εναλλακτική πρόταση στην έκθεση Πισσαρίδη. Δεκέμβριος 2020.
- Κουτρούλης, Α., Αθανασίου, Ε., Κανελλόπουλος, Ν., Κώτση, Α., Χολέζας, Ι. (2018). Ελληνική Μεταποίηση. Εξελίξεις, προοπτικές και προκλήσεις πολιτικής. Αθήνα, ΚΕΠΕ.
- Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης (2018). Ελλάδα: Μία στρατηγική ανάπτυξης για το μέλλον.
- Efstratoglou, A. (2020). Insights of the Production Prototype Change During the Crisis (2008-2018). In Petrakis, P. and Kostis, P. The Evolution of the Greek Economy. Past Challenges and Future Approaches, Chapter 10. Palgrave, MacMillan.
- OECD (2011). ISICREV.3. Technology Intensity Definition. Classification of manufacturing industries into categories based on R&D intensities. Directorate for Science, Technology and Industry.

Παράρτημα

Πίνακας Π.1. Ταξινόμηση κλάδων στο εγχώριο και διεθνοποιημένο τμήμα της ελληνικής οικονομίας

Εγχώριο τμήμα	Διεθνοποιημένο τμήμα
02 Δασοκομία, υλοτομία	01 Φυτική, ζωική παραγωγή, θήρα
18 Εκτυπώσεις & αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	03 Αλιεία, υδατοκαλλιέργεια
33. Επισκευή εγκατάσταση μηχανημάτων & εξοπλισμού	05-09 Ορυχεία, λατομεία
35 Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, κ.α.	10-12 Βιομηχανία τροφίμων, ποτών & καπνού
36 Συλλογή, επεξεργασία & παροχή νερού	13-15 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών ειδών ενδυμασίας, δέρματος & δερμάτινων ειδών
37-39 Συλλογή, επεξεργασία, διαχείριση λυμάτων, αποβλήτων	16 Βιομηχανία ξύλου, προϊόντα ξύλου & φελλού
41-43 Κατασκευές	17 Χαρτοποιία & κατασκευή χάρτινων προϊόντων
45 Χονδρικό, λιανικό εμπόριο & επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων	19 Παραγωγή οπτάνθρακα & προϊόντων διύλισης πετρελαίου
46 Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	20 Παραγωγή χημικών ουσιών & προϊόντων
47 Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	21 Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων & φαρμακευτικών σκευασμάτων
53 Ταχυδρομικές & ταχυμεταφορικές δραστηριότητες	22 Κατασκευή ελαστικών προϊόντων (καουτσούκ) & πλαστικές ύλες
58 Εκδοτικές δραστηριότητες	23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων
59-60 Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο, τηλεοπτικών προγραμμάτων, ηχογραφήσεις, μουσικές εκδόσεις & Ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις	24 Παραγωγή βασικών μετάλλων
61 Τηλεπικοινωνίες	25 Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση μηχανήματα & είδη εξοπλισμού
64 Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, (χωρίς ασφαλιστικά & συνταξιοδοτικά ταμεία)	26 Κατασκευή Η/Υ, ηλεκτρονικών & οπτικών προϊόντων
65 Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά & συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	27 Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού
66 Άλλες χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες	28 Κατασκευή μηχανημάτων & ειδών εξοπλισμού
68 Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	29 Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων & ημιρυμουλκούμενων οχημάτων
69-70 Νομικές & λογιστικές δραστηριότητες - Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων, κ.α.	30 Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών
71 Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες & δραστηριότητες μηχανικών & τεχνικές αναλύσεις	31-32 Κατασκευή επίπλων & βιομηχανίες κατασκευών
72 Επιστημονική έρευνα & ανάπτυξη	49 Χερσαίες μεταφορές & μεταφορές μέσω αγωγών
73 Διαφήμιση & έρευνα αγοράς	50 Πλωτές μεταφορές
74-75 Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές & τεχνικές δραστηριότητες	51 Αεροπορικές μεταφορές
77 Δραστηριότητες ενοικίασης & εκμίσθωσης	52 Αποθήκευση & υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες
78 Δραστηριότητες απασχόλησης	55-56 Καταλύματα & υπηρεσίες εστίασης
79 Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών	62-63 Δραστηριότητες τεχνολογίας πληροφορίας & ενημέρωσης
80-82 Λοιπές διοικητικές & υποστηρικτικές δραστηριότητες	95 Επισκευή Η/Υ & ειδών ατομικής & οικιακής χρήσεως
84 Δημόσια διοίκηση, άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	
85 Εκπαίδευση	
86 Δραστηριότητες άσκησης ιατρικών & οδοντιατρικών επαγγελματιών	
87-88 Δραστηριότητες βοήθειας κατ' οίκον & κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	
90-92 Δημιουργικές & πολιτιστικές δραστηριότητες τέχνες, διασκέδαση, βιβλιοθήκες, αρχειοφυλάκεια, μουσεία, τυχερά παιχνίδια & στοιχήματα	
93 Αθλητικές δραστηριότητες διασκέδαση, ψυχαγωγία	
94 Δραστηριότητες οργανώσεων	
96 Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	
97-98 Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών	

Πίνακας Π.2. Παραγωγικότητα της εργασίας στους κλάδους του διεθνοποιημένου τμήματος της ελληνικής οικονομίας 2013-2019

Κλάδοι Οικονομικής Δραστηριότητας	2013	2014	2015	2016	2017	2018*	2019*
01 Φυτική, ζωική παραγωγή & θήρα	6,9	7,6	7,4	6,7	7,9	7,6	8,3
03 Αλιεία, υδατοκαλλιέργεια	24,3	22,3	19,0	15,0	23,3	27,2	27,2
05-09 Ορυχεία-Λατομεία	31,0	30,3	33,0	19,0	18,7	19,8	13,9
10-12 Βιομηχανία τροφίμων, ποτών & καπνού	14,0	12,9	12,4	12,2	11,1	11,8	11,9
13-15 Κλωστοϋφαντουργία, είδη ενδυμασίας & δέρματος	10,7	12,9	10,8	7,5	8,3	9,4	8,9
16 Βιομηχανία ξύλου & φελλού (εκτός από έπιπλα)	3,0	3,4	2,6	2,7	3,2	3,4	3,0
17 Χαρτοποιία & κατασκευή χάρτινων προϊόντων	18,2	15,6	19,0	17,8	19,4	17,4	15,1
19 Παραγωγή οπτάνθρακα & προϊόντων διύλισης πετρελαίου	52,7	112,9	105,0	94,6	93,5	68,1	79,9
20 Παραγωγή χημικών ουσιών & προϊόντων	32,0	37,2	30,7	29,1	33,0	33,0	27,3
21 Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων	28,9	20,4	24,6	16,8	22,0	24,9	22,0
22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) & πλαστικές ύλες	17,4	19,3	19,8	19,7	12,5	12,8	16,7
23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	14,2	17,9	20,0	20,8	21,9	25,8	16,3
24 Παραγωγή βασικών μετάλλων	11,9	15,6	17,2	23,3	27,3	19,3	15,8
25 Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων (εκτός από μηχανήματα & είδη εξοπλισμού)	20,2	14,5	13,3	10,0	10,4	12,1	12,9
26 Κατασκευή Η/Υ ηλεκτρονικών & οπτικών προϊόντων	70,7	88,9	34,5	27,4	34,1	42,4	46,8
27 Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	30,3	38,9	24,0	17,1	21,6	19,8	19,3
28 Κατασκευή μηχανημάτων & ειδών εξοπλισμού	24,7	24,8	22,3	27,1	34,8	27,3	22,4
29 Κατασκευή μηχανοκίνητων & ρυμουλκούμενων οχημάτων	17,1	19,0	14,8	14,4	30,4	15,0	12,5
30 Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	21,4	24,0	50,5	34,2	33,6	42,8	26,0
31-32 Κατασκευή επίπλων & λοιπές βιομηχανίες	6,3	6,5	6,2	6,7	5,7	6,3	5,5
49 Χερσαίες μεταφορές & μεταφορές μέσω αγωγών	16,0	14,8	15,5	15,0	15,1	13,2	14,5
50 Πλωτές μεταφορές	62,4	73,7	35,9	25,6	33,5	43,6	37,9
51 Αεροπορικές μεταφορές	31,2	25,0	29,6	41,2	44,7	83,7	100,4
52 Αποθήκευση & υποστηρικτικές δραστηριότητες	28,6	29,1	39,6	32,8	33,8	38,3	27,9
55-56 Ξενοδοχεία - Εστιατόρια	16,1	14,7	13,8	12,3	12,3	12,6	12,8
62-63 Δραστηριότητες τεχνολογίας πληροφορίας & ενημέρωσης	15,4	18,8	18,8	15,2	14,4	14,6	14,1
95 Επισκευή Η/Υ & ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσεως	34,0	30,3	31,7	32,9	29,7	29,3	31,2
Σύνολο	14,7	14,9	13,9	12,6	13,5	13,9	14,2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Πίνακας Π.3. Ταξινόμηση κλάδων ως προς την τεχνολογική τους εξειδίκευση

Τεχνολογική Εξειδίκευση	Κλάδοι Οικονομικής δραστηριότητας
Υψηλή	21 Παραγωγή φαρμακευτικών προϊόντων 26 Κατασκευή Η/Υ & οπτικών προϊόντων 30 (3) Κατασκευή αεροσκαφών & διαστημοπλοίων* 59 Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο, κ.α. 60 Δραστηριότητες προγραμματισμού & ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών 61 Τηλεπικοινωνίες 62 Δραστηριότητες προγραμματισμού Η/Υ, κ.α. 63 Δραστηριότητες υπηρεσιών πληροφορίας 72 Επιστημονική έρευνα & ανάπτυξη
Μέση προς υψηλή	20 Παραγωγή χημικών ουσιών & προϊόντων 27 Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού 28 Κατασκευή μηχανημάτων & ειδών εξοπλισμού 29 Κατασκευή μηχανοκινήτων οχημάτων 30 Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών
Μέση προς χαμηλή	19 Παραγωγή προϊόντων διύλισης πετρελαίου 22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό 23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών προϊόντων 24 Παραγωγή βασικών μετάλλων 25 Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων 33 Επισκευή εγκατάσταση μηχανημάτων & εξοπλισμού 35 Ηλεκτρισμός & φυσικό αέριο
Χαμηλή	10-12 Βιομηχανία τροφίμων & ποτών 13-15 Κλωστοϋφαντουργία, δερμάτινα είδη 16 Βιομηχανία ξύλου 17 Χαρτοποιία & κατασκευή χάρτινων προϊόντων 18 Εκτυπώσεις 32 Βιομηχανία επίπλων 36 Ύδρευση 37-39 Συλλογή, επεξεργασία λυμάτων, αποβλήτων
Αγροτικών προϊόντων & πρώτων υλών	01 Γεωργία - Κτηνοτροφία 02 Δασοκομία - Υλοτομία 03 Αλιεία & υδατοκαλλιέργεια 05-09 Ορυχεία – Λατομεία

Πηγή: OECD 2011, Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (2018) * Κλάδος ταξινόμησης σε τριψήφιο κωδικό (υποκατηγορία του κλάδου 30 κατασκευής μηχανημάτων & εξοπλισμού)

ENA

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ENA Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

